

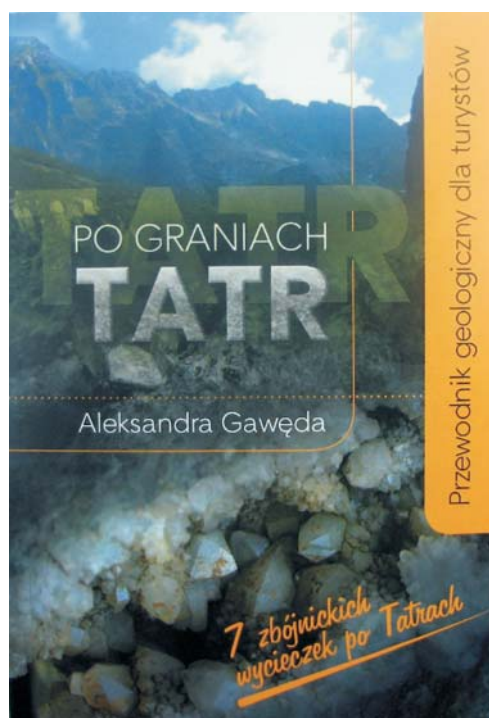
RECENZJE

GAWĘDA A. – Po graniach Tatr. Przewodnik geologiczny dla turystów. 7 zbójnickich wycieczek po Tatrach. dobre wydawnictwo.pl, Grupa Infomax, Katowice 2010, 160 str.

Tatry są jednym z najczęściej odwiedzanych przez turystów masywów górskich w Polsce. Nie dziwi więc, że doczekały się wielu bardzo różnych przewodników turystycznych, a wśród nich także kilku geologicznych. Jednakże recenzowana książka „Po graniach Tatr” wyraźnie różni się od pozostałych i stanowi pozycję pod pewnymi względami zupełnie wyjątkową. Przede wszystkim jest zdecydowanie najbardziej popularnym przewodnikiem geologicznym po Tatrach, jaki kiedykolwiek się ukazał. Dzięki temu ma szansę zachęcić do geologicznych wędrówek po tym regionie jak najszersze grono potencjalnych turystów, do których wszyscy należymy. Dużym walorem tego dzieła jest wyjątkowa dbałość o jasny, zrozumiały i zarazem zwięzły przekaz nawet najtrudniejszych kwestii, które dzięki tej lekturze jawią się jako proste i oczywiste. Autorka osiągnęła to m.in. dzięki zamieszczeniu w przewodniku obszernych, zajmujących ponad połowę jego objętości rozdziałów wprowadzających – nawet kompletnie nieobebranego z tematem czytelnika – w tajniki geologii ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień mineralogiczno-petrograficznych, czemu, znając zainteresowania naukowe autorki, nie należy się dziwić.

W rozdziałach wstępnych zwięźle przedstawiono podstawowe informacje na temat położenia i podziału geograficznego oraz sytuacji strukturalnej Tatr, a także – tym razem już znacznie bardziej szczegółowo – historię badań kartograficznych i geologiczno-złożowych prowadzonych na tym obszarze od najdawniejszych czasów. Wyjątkowo ciekawie napisana historia badań geologicznych w Tatrach, którą uważam za jeden z najbardziej wartościowych i oryginalnych rozdziałów przewodnika, została podzielona na cztery podstawowe etapy dobrze odzwierciedlające charakter oraz doniosłość badań i odkryć geologicznych w tym regionie. Najstarszy z nich, „poszukiwaczy skarbów”, dotyczy początków badań geologicznych w Tatrach, nieodłącznie powiązanych z poszukiwaniami rud metali użytecznych. Drugi autorka łączy z wybitnymi osiągnięciami Stanisława Staszica oraz Ludwika Zejsznera. Trzeci („francusko-szwajcarski”), przypadający na przełom XIX i XX wieku, ściśle wiąże się z triumfem koncepcji tektonicznych szkoły francuskiej, które w konsekwencji pozwoliły szwajcarskiemu geologowi Maurice'owi Lugeon na rozwinięcie (przez analogię do Alp) rewolucyjnej na owe czasy teorii płaszczowinowej budowy Tatr. Ostatni etap (tzw. geologii nowoczesnej) obejmuje odkrycia prowadzące do coraz lepszego poznania budowy geologicznej Tatr dokonane przede wszystkim w XX wieku.

Ważną część książki stanowi syntetyczny miniprzewodnik dla początkujących, dotyczący rozpoznawania minerałów i skał. W tym bogato ilustrowanym rozdziale znalazły się liczne przykłady z terenu Tatr. Należy podkreślić, że wszystkie prezentowane na fotografiach minerały i skały również pochodzą z tego regionu. Ilustracje te – mimo że bardzo małe – są zaskakująco dobrej jakości. Na większości z nich brakuje jednak skali, co powinno zostać uzupełnione w ewentualnym nowym wydaniu książki. Miniprzewodnik zawiera też tabele z uproszczonymi klasyfikacjami mine-

rałów, w tym również minerałów skał magmowych oraz pozostałych skał okruchowych i metamorficznych. Podstawowe informacje o minerałach i skałach uzupełniono dobrze przemyślanymi rysunkami, na których zobrazowano:

1. schematyczne zestawienie różnych form skał magmowych (w zależności od głębokości ich zastygania);
2. uproszczoną klasyfikację magmowych skał głębinyowych zalecaną przez IUGS podczas prowadzenia prac terenowych;
3. model zmienności wielkości ziaren w zależności od odległości od źródła materiału i warunków środowiska;
4. diagram facjalny podstawowych skał metamorficznych wraz z zakresami trwałości kyanitu, andalazytu i syllimanitu.

Tytuł następnego, bardzo krótkiego rozdziału „Uproszczona mapa geologiczna Tatr” jest nieco mylący. Zamieszczono w nim przede wszystkim ogólne informacje dotyczące rodzajów map oraz zasad ich sporządzania. Najwięcej uwagi poświęcono omówieniu głównych elementów strukturalnych, takich jak powierzchnie wydzielen litologicznych, a także fałdy i uskoki, których podstawowe cechy przedstawiono na odpowiednich ilustracjach. W rozdziale tym znajduje się jednak tylko niewielkich rozmiarów szkiecowa mapa geologiczna całego obszaru. Wydaje się, że została ona zbyt uproszczona. Ponieważ jest to jedyna w całym przewodniku mapa geologiczna Tatr (przy opisach tras poszczególnych wycieczek zamieszczono jedynie szkice topograficzne), powinna ona być nieco większa i bardziej szczegółowa. Byłoby jeszcze lepiej, gdyby na tle tej mapki zaznaczono trasy siedmiu proponowanych wycieczek.

Uzupełniające treści przewodnika „Po graniach Tatr” kończy zwięzły, doskonale skomponowany rozdział pt. „Krótka historia geologiczna Tatr”. Bez wątpienia jego zawartość mogłaby z powodzeniem znaleźć się w każdym podręczniku geologii regionalnej Polski. Autorka ciekawie

i – co ważne – zrozumiale zapoznaje czytelnika/turystę z chronologią procesów geologicznych, które ukształtowały skały tatrzańskie oraz zaznaczające się w ich obrębie struktury od paleozoiku aż po czasy współczesne. Rozdział ten jest bogato ilustrowany, zawiera zarówno fotografie różnych skał tatrzańskich oraz struktur morfologicznych i skamieniałości, jak i schematy przedstawiające m.in.:

1. rozszerzanie się strefy ryftu oceanicznego prowadzące do otwarcia oceanu;

2. rozwój kolizji płyt Gondwany i Baltiki oraz towarzyszącego jej magmatyzmu granitoidowego;

3. następstwo mezozoicznych skał osadowych w obrębie jednostek wierzchowej i reglowej;

4. rozkład głównych kontynentów (Europy i Afryki) oraz mikrokontynentów w jurze, kredzie, paleogenie i neogenie;

5. przekroje geologiczne przez „wyspy” krystaliczne Hali Goryczkowej i Kopy Kondrackiej;

6. przekroje geologiczne ukazujące geometryczne aspekty nasuwania się płaszczowin wierzchowych i reglowych, jak też wypiętrzania masywu Tatr;

7. przekrój geologiczny od Pienin przez Tatry aż po Niżne Tatry;

8. przekrój morfologiczny przez kotły polodowcowe Morskiego Oka i Czarnego Stawu;

9. blokdiagram obrazujący działanie lodowców górskich.

Omawiany rozdział dobrze uzupełniają dwie uproszczone tabele przedstawiające dzieje rozwoju Ziemi (tabela stratygraficzna) oraz podstawowe skały metamorficzne (z informacjami o ich składzie mineralnym) wraz z ich najczęstszymi protolitami. Autorka krótko charakteryzuje też procesy i zjawiska krasowe w Tatrach, poświęcając szczególną uwagę historii odkryć i badań jaskiń w tym regionie.

W podstawowym rozdziale „Geologia na zbójnickim szlaku” zamieszczono szczegółowe opisy tras siedmiu wycieczek obejmujących swym zasięgiem większość jednostek geologicznych Tatr, zarówno na obszarze Polski, jak i Słowacji. Każda z nich dotyczy nieco innych zagadnień. Autorka postarała się, aby wiodące wątki poszczególnych wycieczek znalazły odzwierciedlenie w ich tytułach. Są to kolejno:

1. „Bramy Tatr Zachodnich” (trasa: Dolina Chochołowska – Wyżnia Dolina Chochołowska – Wołowiec – Rakoń – Długi Uplaz – Grześ – schronisko na Polanie Chochołowskiej);

2. „Śladami poszukiwaczy skarbów” (trasa: Dolina Kościeliska – schronisko Ornak – Iwaniacka Przełęcz, grań Ornaku – Siwa Przełęcz – Dolina Starorobociańska – Polana Huciska; proponowane są aż 4 warianty tej wycieczki – od bardzo łatwego po średnio trudny);

3. „Tajemnice »wysp« krystalicznych” (trasa: Staników Żleb – Przysłop Miętusi – Kobylarzowy Żleb – Czerwony Grzbiet – Małolączniak – Kopa Kondracka – Giewont – Dolina Małej Łąki);

4. „Kolejką w przeszłość geologiczną” (Kasprowy Wierch i okolice);

5. „W cieniu Mnicha” (trasa: Moskie Oko – Czarny Staw nad Morskim Okiem – Kazalnica Mięguszwiecka);

6. „Wyprawa po złoto” (trasa: Szczyrbskie Jezioro – Magistrala Tatrzańska – Krywań – Gronik – Trzy Studnie);

7. „Geologiczna winda” (trasa: Wyżnie Hagi – Dziura przy Spadach – Batyżowieckie Spady – Batyżowiecki Staw – Magistrala Tatrzańska – Wielicki Staw).

Wszystkie trasy zostały szczegółowo zaznaczone na morfologicznych mapkach „graniowych” (nie brzmi to najlepiej), umieszczonych zarówno przy opisach poszczególnych wycieczek, jak i zbiorczo – na wewnętrznych stronach i skrzydełkach okładki. Szkoda, że tras tych nie przedsta-

wiono również na tle mapek geologicznych, co znacznie ułatwiłoby korzystanie z przewodnika.

Opisy wycieczek są wyczerpujące, a wszelkie pojawiające się trudniejsze terminy są na bieżąco wyjaśniane. Planowanie i odbywanie wycieczek ułatwiają piktogramy umieszczone na marginesach przewodnika, które informują o ważniejszych punktach widokowych, podstawowych rodzajach skał (osadowych oraz krystalicznych; te ostatnie powinny zostać podzielone na skały magmowe i metamorficzne), strefach tektonicznych, jak też miejscach o znaczeniu historycznym. Każdy z opisów wycieczek poprzedzono zwięzłymi informacjami dotyczącymi przebiegu, stopnia trudności, czasu przejścia i długości trasy, możliwości dojazdu, najwyższego wzniesienia oraz różnego rodzaju ciekawostek spotykanych po drodze. Czytelność opisów wycieczek zdecydowanie podnoszą liczne fotografie skał i minerałów oraz różnych form morfologicznych, a także panoramy z zaznaczonymi granicami wydzieleń geologicznych, przekroje geologiczne oraz fotografie obiektów o znaczeniu historycznym związanych z geologią. Opis wycieczki „W cieniu Mnicha” został zaopatrzony w uproszczoną mapkę tektoniczną (jednak bez – chociaż orientacyjnego – zaznaczenia punktów omawianych w tekście).

W przewodniku zamieszczono spis literatury uzupełniającej, obejmujący 31 pozycji. Są to zarówno szczegółowe prace o charakterze regionalnym, jak i dzieła encyklopedyczne oraz podręczniki. Dziwi brak w tym zestawieniu „Przewodnika geologicznego po Tatrach” autorstwa Zbigniewa Kotańskiego (1971, Wyd. Geologiczne, Warszawa). Brak jest też pozycji o charakterze ogólnym/podręcznikowym dotyczących m.in. minerałów i skał, w tym skał osadowych i metamorficznych, a także struktur tektonicznych.

Korzystanie z książki zdecydowanie ułatwiają zamieszczone na jej końcu obszerne indeksy nazw minerałów, skał i skamieniałości oraz nazw geograficznych, a także zwięzły słowniczek wybranych terminów geologicznych. Dobrym pomysłem było umieszczenie w końcowej części książki zestawień schronisk górskich położonych zarówno na obszarze Tatr Polskich, jak i Tatr Słowackich. Krótkie charakterystyki tych obiektów, poza danymi o ich położeniu, w tym wysokości nad poziom morza, i historii, zawierają także aktualne adresy i numery telefoniczne. Na końcu książki znajduje się też spis polecanych przez autorkę stron internetowych, dotyczących poruszanej tematyki.

Przewodnik geologiczny dla turystów „Po graniach Tatr” Aleksandry Gawędy stanowi ważną pozycję adresowaną przede wszystkim do turystów wykazujących nieco szersze zainteresowania, a także do geologów i geografów oraz studentów kierunków przyrodniczych. Przewodnik jest w pełni oryginalny. Należy zaznaczyć, że jest to pierwsza publikacja tego typu, w której tak wnikliwie i szczegółowo zaprezentowano skały krystaliczne Tatr. Pod tym względem jest to – bez wątpienia – pozycja wyjątkowa. Na atrakcyjność książki zdecydowanie wpływa bardzo bogata szata graficzna; składa się na nią w sumie 70 kolorowych fotografii oraz 31 rysunków (również kolorowych). Ilustracje dobrze dobrano i są znakomitej jakości. Przewodnik wydano wyjątkowo starannie; zawiera on też wiele ciekawych pomysłów edytorskich, a jego praktyczne, kieszonkowe wymiary oraz trwała, foliowana okładka gwarantują, iż może bez problemu towarzyszyć w górskich wędrówkach, stanowiąc niezbędny element ekwipunku turysty. Zarówno autorce książki, jak i pracownikom wydawnictwa należą się duże gratulacje.

Jerzy Żaba